

Darvasi Ferenc

„Ő volt a legnagyobb hatással rám”

Beszélgetés Vathy Zsuzsával Mándy Ivánról

– Mikor ismerkedtetek meg Mándy Ivánnal?

– Az Új Írás egyik lapszámbevezetőjében a New York kávéházban, amit akkor Hungária étteremnek hívtak. Az Új Írásban jelent meg az első novellám 1968-ban, melynek szerkesztői innentől a szerzőjükként kezelték, és meghívtak a rendezvényeikre. Mándy egyébként a nyitó, 1961-es évfolyam augusztusi számában jelent meg először a folyóiratban az *Egyszerű tag* című, hátborzongató novellájával: nemrég újraolvastam, ugyanolyan elemi erővel hatott rám, mint régen. Az első találkozásunk nem lehetett több, mint egy egyszerű megismerkedés. Nincs róla semmilyen konkrét emlékem, mert nekem akkor mindenki új és ismeretlen volt az irodalmi életben.

– Később hol találkoztatok általában?

– Mivel a kávéházakat nagyon szerette, az Andrásy úti Kis Gerbeaud-ban és Művészen. És az Írószövetségben is sokszor.

– Mennyire mélyült el idővel a kapcsolatotok?

– Szinte csak irodalmi jellegű volt a barátságunk. De Iván feleségével, Simon Judittal és a családjával az én családom szoros kapcsolatban állt. Nemcsak, hogy pápaiak voltak Juditék, mint mi, de körülbelül száz méterre laktunk egymástól. Az én és az ő szülei is jó viszonyban voltak. Judit egy évvel fölöttem, a nővéremmel járt egy osztályba. Napi szintű kapcsolatban álltunk.

– Milyen embernek tartottad Ivánt?

– Az írásai határozták meg, hogy mit gondoltam róla. Fiatal íróként minden kétséget kizáróan ő volt a legnagyobb hatással rám, úgy, hogy nem ismertem őt, „csak” a könyveit. A *Francia kulcsot* olvastam tőle először. Máig eszembe jut a kisregényből, amikor a fiú, aki apjával egy szállodában lakik, felhívja magukhoz egy osztálytársát, mert az még sosem volt efféle helyen, és el sem tudja képzelni, milyen lehet. Megmutatja neki, milyen a porta, a folyosó. Meg akarják nézni az emeleten lakó néger bokszoló. (Akkoriban még kevesen láthattak nálunk négert.) Aztán behívja a szobájukba az osztálytársát, és következik a látványosság csúcspontja. A mosdó feletti két csappal büszkélkedik, és azzal, hogy az egyikből hideg, a másikkól meleg víz folyik. Kérsz, kérdezi az osztálytársát, aki kér: először hideg, aztán langyos, utoljára pedig meleg vizet iszik a pohárból.

– Van még olyan Mándy-történet, ami ugyanennyire az emlékezetedbe égett?

– Nagyon szerettem az *Utolsó helyett* című, a Károlyi-kertben játszódó írását is, melynek hősei Rózsi, a nevelőnő, egy kövér kislány és az író. Rózsi egy padon ül, a kislányra

vigyáz. „Már megint megy ahhoz a Schöpflinhez!”, mondja Ivánnak. Rózsi és Iván többször is találkozott korábban, nem véletlenül mondja a nevelőnő az írónak, hogy „rólam is írhatna már valamit, az sokkal értelmesebb lenne”. Mándy Schöpflinre gondol, meg a zsebében lapuló novellára, ami egy külvárosi macskáról szól, meg egy öregasszonyról, és persze nem történik benne semmi. A kövér kislány eközben rugdalja a port, a homokot, és azt kiabálja, hogy „Í-ró I-ván! Í-ró I-ván!”, és ha meglát valakit beszélgetni a nevelőnőjével, el sem mozdul mellőle, mintha az ő dolga volna, hogy vigyázzon a másokra.

Ez a novella és a Károlyi-kert azért is lett számomra évtizedeken át eleven emlék, mert a Veres Pálné utcában laktunk tíz évig, és gyerekeinkkel, Fruzsival és Zsigával mi is mindig a Károlyi-kertbe mentünk, ahol szép játszótér volt. Vigyáztam a gyerekekre, és néha körbenéztem, hátha megjelenik Iván. Gyerekeimnek elmeséltem a novellát, és el is mondtam velük, hogy Í-ró I-ván, amin ők nagyokat nevettek.

– Amellett, hogy mindenki talpig úriembernek tartotta, emlékszel valamilyen negatív tulajdonságára?

– Nemrég került újra kezembe *A pálya szélén. In memoriam Mándy Iván* című könyv. Elég, ha a fényképeit megnézzük benne! Mintha az édesapjának a jobbik énje tükröződne a tekintetében. Tartózkodó, figyelmes, elegáns volt. És mindemellett erőszakos is. Ha úgy alakult, nem hallgatott senkire, és csak azt csinálta, amit ő kigondolt. Nem a siker érdekelte, hanem a saját útja.

– Mint fiatalabb szerzőt, felkarolt téged?

– Valószínűleg újhordas korában tanulta meg Lengyel Balázs, Örkény, Pilinszky, Nemes Nagy, Lakatos István és mások mellett, hogy az idősebb, elismert írónak támogatniuk kell a fiatalokat, kötelességük figyelni rájuk. Mintha felelős lett volna azért, hogy jól csináljam, amit csinálok, és rátaláljak a saját utamra.

– Hogyan mondta el a véleményét?

– Röviden – és ritkán. Mindig csak pár mondatot beszélgettünk, nem lehetett vele hosszabban. Ha valamiről, a Kis Gerbeaud-ról szívesen mesélt. Azt valószínűleg észrevette, hogy hasonló oldalról közelítem meg a témáimat, mint ő. Erre az egyezésre én is csak akkor jöttem rá, amikor elolvastam, milyen választ adott a *Nappali Ház* „Miért ír Ön?” körkérdésére 1995-ben: „Miért írok? Értük. A lerongyolódott házakért. A megvakult ablakokért. Az udvarokért. A gangokért. A porolórúdért. Az ecetfáért. A sötét kapualjért, ahova az Isten behúzódott.”

– Milyen módon nyújtott még segítséget neked?

– Egy alkalommal szembetalálkoztunk az utcán 1986-ban – nem véletlenül jegyeztem meg a dátumot. Esett az eső, fújt a szél. Iván ment a Báthory utcán, én meg szemben vele. Mikor köszöntem neki, viszonzta, de szemrehányó, szigorú tekintettel nézett rám. Ijedten kérdeztem meg tőle, hogy talán haragszik, megbántottam valamivel. Komisz idő, mondta, ilyenkor ki sem tenném a lábam az utcára, de ma van a jelölés a József Attila-díjra az Írószövetségben, és én magát akarom javasolni. Meg is kaptam abban az évben a díjat.

– Az Itt a szépséget nézzük című regényedhez – Szentkuthy és Szakonyi mellett – ő írt ajánlót a hátsó borítóra.

– Amikor az ajánlást kértem tőle, azt mondta, hogy keressem meg az Aulich utcai lakásukon. Kis lelki-furdalásom volt, amikor megérkeztem hozzá, hiszen ki örül annak,

ha ajánlások megfogalmazásával kell töltenie az idejét. Mit is kér, ösztöndíjat?, kérdezte Iván. Nem, mondtam, könyvajánlást. Leült az írógép elé, töprengett egy kicsit, és írni kezdte: „Írásait régóta ismerem, úgyszólván a kezdet óta. Ami stílusát illeti, realistának tartom. Természetesen tágabb értelemben, hiszen alakjait mindig belülről mutatja meg. Ez a realizmus talán Carson McCullersre emlékeztet, némileg pedig Móricz Zsigmondra. Arra, akiben a hallatlan anyagismeret mellett erős költészet érződik.” Ezt így, egy ültő helyében legépelte az az ember, aki tanulmányok, esszék, kritikák helyett világléteben novellákat írt.

– Mesteredként tekintettél rá?

– Igen. A *Tájak, az én tájaim* kötetét szerettem a legjobban. Ha azt látja az ember egy könyv borítóján, hogy *Tájak, az én tájaim*, azt hiheti, hogy itt majd Svájcról, a Genfi-tóról lesz szó, vagy legalább a Mátráról, a Bakonyról, esetleg a Balatonról – de nem. Ehelyett ilyen mondatokat találhatunk benne: „Hatalmas, sziürke bádögkád, gőzben úszó terem. Apa hangját hallom valahonnan, vidd le a gallérokat a pucerájba.” És a gyerek szó nélkül leviszi, majd azt látja, hogy „Az ing, a gőgös-dölyfös elterül a széken. A nyaka hátracsuklik, mint aki hirtelen elájult.” Úgy éreztem, számomra is ez a legfontosabb, én is ilyenekről szeretnék írni. Ha végignézzük a *Tájak, az én tájaim* címeit, ilyesmikkel találkozhatunk: *A mosoda, A lift, A trafik, A villamos, Mosdók, vécék*. Az ember azt hinné, hogy ezekről nem lehet érdekesen írni... Ő viszont éppen ilyenekről írt mindig.

De azt is nagyon szerettem, ahogy a szüleinél mesélt az írásaiban. Arról, hogy az anyja beszippantotta az ő aktuális hölgyvendégét: ahogy megkérte, fordítsa meg a takaróját; egy másik lányt pedig, hogy mossa meg a haját. Közben mesélt a családról. Hogy a fia csak a mild teákat szereti. Sokkal több humor van az írásaiban, mint ahogy azt az ember elsőre érzékeli. Egyébként Ervin [Lázár Ervin író, Vathy Zsuzsa néhai férje] is nagyon szerette. Iván összes könyve megvolt neki, mindegyiket olvasta, és a novellák igazi mesterét látta benne.

– A *Tájak, az én tájaim* mellett melyek a kedvenc könyveid tőle?

– Az *Egy ember álma*, *Az ördög konyhája* és *A pálya szélén*. Legjobban a furcsa realizmusát szeretem, ahogy a valós elemeket a képzelettel, látomásokkal ötvözi, költőien. A novelláiban és a kisregényeiben volt a legjobb. Ez adottság kérdése is. Azért nem írt nagyregényt, mert érezte, hogy az nem nekivaló. Nem akart sosem teljes életutakat végigkövetni egyetlen történeten belül.

– Beszélt a saját írásairól neked?

– Egyszer a Művészbizottságban, amikor többen körülültük, azt próbálta bemagyarázni magának, és nekünk is, hogy őt nem szeretik, kifejezetten unják az olvasók. Önironikusan beszélt magáról, mint egy ellenséges kritikus vagy olvasó: – *Vendégek a palackban, Idegen szobák, Zoro halála...* Unalmasak, nem történik bennük semmi, ugye? Cselekmény helyett hangulatok, mozdulatok. Szobák, utcák. Minek leírni az ilyeneket! – Részben humorral, iróniával beszélt erről, az olvasókon nevetve, részben elbizonytalanodva saját műveinek minőségén.

– Volt egy emlékezetes közös fellépésed, amit meg is írtál Mándy, Mészter Moderátor és a Fialalabb Írók című Holmi 1996/4-es Mándy-emlékszámába...

– Egyszer a *Mozgó Világ* megkért minket, hogy beszéljünk egymással, mint egy idősebb író a fiatalabbal, és mint két olyan pályatárs, akik nem hatottak egymásra. Ez utóbbi feltétel zavarba ejtő volt, hiszen sok mindent lehetett állítani, csak azt nem, hogy ne hatottak volna rám Iván írásai. Mányoki Endre lett volna a moderátor, de mivel nem érkezett meg időben, végül ketten beszélgettünk a Kis Gerbeaud-ban.

– *Éspedig miről?*

– Ekkor mesélt arról Iván, hogy gyűlölte az iskolát, a tanárokat és a diákokat is. Azt mondta, nem volt olyan tanára, akihez boldogan visszament volna tanulni. Egyetlen kivételként Áprily Lajost említette, aki a Lónyay utcai református gimnáziumban tanította. Komolyan foglalkoztathatta, miért olvassák őt viszonylag kevesen, mert megkérdezte tőlem a közönség előtt, hogy mi lehet ennek az oka. És ekkor derült ki, hogy az *Utószó helyett*, amit én annyira szeretek, csak azért született meg, mert az *Idegen szobák* szerkesztője, Abody Béla megkérte, hogy írjon a novelláskötethez utószót – ő pedig ezt találta ki helyette.

– *Beszélt neked arról, hogy mely írók fontosak a számára, kiket szeret olvasni?*

– Épp a Kis Gerbeaud-esten mesélt Kassák hatásáról, akinek a szigorúsága, következetessége nagyon közel állt hozzá. És azt is akkor mondta, hogy – bár nincs kibékülve a női író kifejezéssel – a női írók közül kifejezetten szereti Kádár Erzsébetet, Nemes Nagy Ágneszt és Ács Margitot.

– *Mi az, amit íróként tőle tanultál meg?*

– Vidékről felkerült lányként minden, ami Pesten megtörtént, és vidéken elképzelhetetlennek tűnt, érdekelt, és irigylésre méltó volt számomra. Engem úgy neveltek, hogy bizonyos emberekkel szóba szabad állni, másokkal nem. Az nem fordulhatott elő Pápán, hogy megkérdezzem valakitől, hány éves és mennyit keres. Neveletlenségnek számított utcán ismerkedni. Ebből az alapállásból mozdított ki Iván és a novellái.

Először is bátorságot kaptam tőle, hogy merjem megszólítani bármely lap főszerkesztőjét, szerkesztőjét ugyanúgy, mint az utcán az alkalmi árust, vagy az aluljáróban, kapualjakban ülő hajléktalanokat. Neki köszönhetem a hajléktalan-novelláimat is. Azt, hogy a Dzsumbujban élő egyik tehetséges fiatal cigányról könyvet írtam *Columbo autója* címmel. Hogy ezekről természetes hangvételben tudjak írni, hogy magától értetődő módon járjak ki a Dzsumbujba egy cigánycsaláddhoz. Vagy ő tanácsolta, hogy nyugodtan kérdezzem meg a postást, miért választotta ezt a foglalkozást, miért nem lett mondjuk portás; a metrónál álldogáló, festett hajú, elegáns asszonyt, hogy miért kéreget, mire kell neki a pénz. Tehát akiről írni akarok, annak előbb rokona, ismerőse legyenek. Csak utána jegyezzem le, mit gondolok és képzelek róla.